

Απόκριες (μια συνόψιση του Βασίλη Γεργατσούλη)

<https://blogs.sch.gr/vagergats/2022/02/22/apokries-mia-synopsis-tou-vasili-gergatsoyli/>

Η **αποκριά** διαρκεί τρεις βδομάδες. Ονομάζεται **Τριώδιο**, από τις «τρεις ωδές», τρεις ύμνους που λέμε στην εκκλησία. Ανάλογη σημασία με την ελληνική λέξη αποκριά έχει και η λατινική λέξη **καρναβάλι** (Carne=κρέας και Vale=περνάει, δηλ. αποχή από το κρέας). Η πρώτη εβδομάδα της αποκριάς τελειώνει την **Κυριακή του Ασώτου** και λέγεται **Προφωνή**, γιατί παλιά προφωνούσαν, διαλαλούσαν ότι άρχιζαν οι Απόκριες. Λέγεται και «**Απολυτή**», επειδή πιστεύουν ότι οι ψυχές των πεθαμένων ελευθερώνονται και κυκλοφορούν στο πάνω κόσμο. Η δεύτερη λέγεται **Κρεατινή**, επειδή έτρωγαν κρέας και δε νήστευαν ούτε την Τετάρτη και Παρασκευή. Τη βδομάδα αυτή έτρωγαν και γλεντούσαν χωρίς θρησκευτικούς περιορισμούς. Η Πέμπτη της ονομάζεται **Τσικνοπέμπτη** («τσίκνα», μυρωδιά καμένου κρέατος). Η **Κυριακή της Αποκριάς** (απέχω από κρέας) ονόμασε όλη την περίοδο. Η τρίτη εβδομάδα λέγεται «**Τυρινή**» ή «**Μακαρονού**» ή «**Τρανή Αποκριά**», γιατί έτρωγαν γαλακτοκομικά προϊόντα ή χειροποίητα μακαρόνια, σαν ενδιάμεση κατάσταση μεταξύ κρεοφαγίας και νηστείας, για να προετοιμαστούν σταδιακά για τη νηστεία της Σαρακοστής. Τότε έπαιζαν το «χάσκα»: η μητέρα έπαιρνε ένα σφιχτοβρασμένο αβγό, το καθάριζε και το έδενε με νήμα και το στερέωνε στην άκρη ενός ξύλου. Μόλις τελείωνε το τραπέζι της Τυρινής, έπαιρνε το ξύλο με το αιωρούμενο αβγό και το περιέφερε ως εκκρεμές μπροστά στο στόμα όλων. Όποιος το έπιανε νικούσε. Εύχονταν, «με αβγό το κλείνω, με αβγό να το ανοίξω», ενν. το Πάσχα με τα κόκκινα αβγά. Την τυρινή εβδομάδα οι άνθρωποι δεν έπλεναν το κεφάλι τους για να μη γίνουν τα μαλλιά τους άσπρα σαν τυρί.

Καθαρά Δευτέρα:

Με την Καθαρά Δευτέρα αρχίζει η **Σαρακοστή** (λέγεται έτσι γιατί έχουμε 40 μέρες νηστείας). Τη μέρα αυτή πετάμε χαρταετούς. Η Καθαρά Δευτέρα σε πολλές περιοχές αποτελεί συνέχεια στο πνεύμα της Αποκριάς με έθιμα που αποσκοπούν στη γονιμότητα και στην ευετηρία (ευ+έτος=καλή χρονιά. Παλιά πρωτοχρονιά ήταν η 1 Μαρτίου). Σε πολλούς τόπους πραγματοποιούνται διάφορα δρώμενα. Στο **δρώμενο του «Καλόγερου»** στη Θράκη έχουμε συμβολικές αναπαράστασεις θανάτου και ανάστασης (θάνατος της φύσης τον χειμώνα και ανάστασή της την άνοιξη) και τελετουργική άροση-όργωμα μπροστά στην εκκλησία με αλέτρι και σπορά, που μας μεταφέρει σε προδιονυσιακές τελετές (υνί, σύμβολο γονιμότητας της γης).

Νηστεία της Σαρακοστής

Η νηστεία της Σαρακοστής είναι αυστηρότατη. Γι' αυτό έλεγαν και το δίστιχο: «Πέρασαν οι αποκριές με λύρες, με παιχνίδια, / και ήρθε η σαρακοστή μ' ελιές και με κρομμύδια». Υπάρχει αποχή από ορισμένα είδη τροφών και ποτών, τροποποίηση των διατροφικών συνηθειών, όχι πλήρη ασιτία. Παλιά νήστευαν και οι έγκυες, οι άρρωστοι και τα παιδιά. Μόνο σε περίπτωση σοβαρής ασθένειας διέκοπταν τη νηστεία. Η νηστεία προετοιμάζει τους πιστούς για τη μεγάλη Εβδομάδα και την Ανάσταση. Η Σαρακοστή παριστάνεται ως γυναίκα ξερακιανή, αυστηρή, χωρίς στόμα, γιατί δεν πρέπει να τρώει, με επτά πόδια, όσες και οι εβδομάδες μέχρι το Πάσχα. Την έφτιαχναν από ζυμάρι ή πανί παραγεμισμένο με πούπουλα και την κρεμούσαν από το ταβάνι. Κάθε βδομάδα έκοβαν από ένα πόδι κι έτσι προχωρούσε ο χρόνος ως το Πάσχα.

Ψυχοσάββατα (λατρεία των νεκρών).

Είναι τα δύο Σάββατα πριν την Κυριακή της Απόκριω και την Κυριακή της Τυρινής και το πρώτο Σάββατο μετά την Καθαρά Δευτέρα (των Αγ. Θεοδώρων). Συνηθιζόταν η μετάβαση στα νεκροταφεία. Τα ψυχοσάββατα μας πάνε πίσω στους αρχαίους Έλληνες, στους οποίους αυτή ήταν εποχή γιορτής για την αναμονή της άνοιξης. Η γιορτή περιελάμβανε τελετουργικά αφιερωμένα στην «νέα ζωή» (μπουμπουκίασμα δέντρων, λουλουδιών...) και στις ψυχές των νεκρών που πίστευαν ότι ανέβαιναν στον «πάνω κόσμο» την 1η Μαρτίου. Η χριστιανική εκκλησία προσπάθησε να υποβιβάσει τις παγανιστικές τελετές και να τις αντικαταστήσει με χριστιανικές πρακτικές.

Γαϊτανάκι

Έθιμο που γινόταν σε πλατείες πόλεων και χωριών. Είναι ένας χορός. Οι χορευτές ντυμένοι με παραδοσιακές στολές χορεύουν σε κύκλο κρατώντας πολύχρωμες κορδέλες που στερεώνονται στην κορυφή ενός μακριού κονταριού το οποίο βρίσκεται στην μέση του κύκλου. Καθώς χορεύουν οι κορδέλες τυλίγονται γύρω από το κοντάρι.

Μεταμφιέσεις. Καρναβάλι

Τις μέρες αυτές οι άνθρωποι γλεντούν και μασκαρεύονται. Το μασκάρωμα έχει τις ρίζες του στις «**Διονυσιακές γιορτές**» των αρχαίων Ελλήνων, όπου οι άνθρωποι τιμούσαν τον θεό του κρασιού με μεταμφιέσεις, χορούς και τραγούδια. Η Κυριακή της Τυρινής είναι η μέρα της Παρέλασης των Καρνάβαλων από μεταμφιεσμένους χορευτές και άρματα. Κάθε άρμα της παρέλασης είναι διαφορετικό και διακωμωδούν καταστάσεις και γεγονότα. Υπάρχει κατά τόπους ποικιλία μεταμφιέσεων (Κουδουνάτοι, Κουκούγεροι, Μπούλες, Γενίτσαροι, Γέροι), με αναπαράστασεις γάμων, θανάτου και ανάστασης, παρωδίες δικαστηρίων, τιμωρίες και δίκες.

Άσεμνα και βωμολοχικά στοιχεία

Το καρναβάλι, οι ομάδες των μεταμφιεσμένων και οι διασκεδάσεις των ημερών της αποκριάς χαρακτηρίζονται από την έντονη χρήση άσεμνων τραγουδιών, αφηγήσεων και μιμικών πράξεων (βλ. έθιμο «πιπέρι», εικονική άροση...). Αυτά δεν σχετίζονται με τη σύγχρονη πορνολογία, αλλά τα χαρακτήριζε μια γονιμική διάσταση. Οι απόκριες, που γιορτάζονται τον τελευταίο μήνα του χειμώνα, αποτελούσαν για τους αρχαίους μια γιορτή για την αναγέννηση της φύσης και της ζωής, η οποία κατά τον χειμώνα λογίζεται νεκρή. Οι άνθρωποι, με άλλα λόγια, χαίρονται που τελειώνει ο χειμώνας και αναγεννιέται η φύση και προσπαθούν με μαγικές πράξεις να εκβιάσουν και να επιταχύνουν τον ερχομό της άνοιξης. Σύμβολα της αναγέννησης της φύσης είναι το υνί και ο σπόρος (γι' αυτό σε πολλά δρώμενα εμφανίζεται η εικονική άροση και σπορά), τα θαλερά κλαδιά (κλαδιά με πράσινα φύλλα) και το ανδρικό γεννητικό όργανο (γι' αυτό πραγματοποιούνταν πομπές φαλλοφόρων). Επομένως το άσεμνο στοιχείο της αποκριάς (ανέκδοτα, αφηγήσεις, τραγούδια, δρώμενα) είχε από παλιά (και διατηρεί σε μικρότερο βαθμό ως σήμερα) γονιμικό, αναγεννητικό συμβολισμό.